

Вікторія Ватрала
студентка гр. ФФзм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Сидор

ВИДАТКИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ: ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМАТИКА

Місцеві бюджети відображають сукупність економічних відносин, які виникають у двох взаємопов'язаних площинах, по-перше, у процесі формування доходів різних рівнів місцевих бюджетів та по-друге, при їх використанні, як цільових фондів грошових коштів місцевих органів самоврядування. Як доходи, так і видатки місцевих бюджетів є носіями розподільчих відносин та мають спільну мету – якнайповніше задовольняти потреби конкретної територіальної громади.

У забезпеченні ефективного функціонування місцевого самоврядування питання дохідної бази місцевих бюджетів, незважаючи на всю їхню важливість, як правило, лише вторинне. Первинним є розмежування повноважень у частині фінансового забезпечення окремих видів благ і послуг, тобто видатків, що мають здійснюватися з місцевих бюджетів узагалі і кожної їхньої ланки зокрема. Здійснення видатків місцевих бюджетів є основним фінансовим інструментом виконання органами місцевого самоврядування своїх повноважень.

Видатки місцевих бюджетів – це сукупність економічних відносин з приводу розподілу й використання коштів основного централізованого фонду держави за функціональним, цільовим, галузевим і територіальним спрямуванням відповідно до функцій і повноважень органів місцевого самоврядування.

Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі при виконанні місцевих бюджетів почав використовуватися з 2019 року, проте до сьогодні існують ряд проблемних аспектів його реалізації на практиці. Здебільшого по бюджетах територіальних громад, тобто бюджетів найнижчого рівня, виконання бюджету здійснюється в «ручному режимі» [1].

На основі проведеного аналізу вітчизняної практики фінансування видатків за рахунок коштів місцевих бюджетів України у період 2019-2021 рр. нами зроблено наступні висновки. Через місцеві бюджети перерозподіляється близько 15,8% ВВП країни. Обсяг видатків місцевих бюджетів щорічно зростає. За аналізований період цей показник зріс з 566,26 млрд грн до 569,47 млрд грн, або на 3,21 млрд грн [2].

З метою проведення детального аналізу нами умовно поділено усі видатки місцевих бюджетів за функціональною класифікацією на три групи:

- 1) видатки на сферу соціально-культурних послуг (охорона здоров'я, освіта, соціальний захист і соціальне забезпечення, духовний і фізичний розвиток);
- 2) видатки на економічну діяльність та житлово-комунальне господарство;
- 3) видатки на загальне державне управління (загальнодержавні функції, оборона, громадський порядок і безпека, судова влада) та охорону навколишнього природного середовища.

Видатки на сферу соціально-культурних послуг складають майже 60% усіх видатків місцевих бюджетів України (це, як правило, делеговані повноваження) і мають тенденцію до скорочення за період 2020-2021 роки.

Динаміка видатків місцевих бюджетів на сферу соціально-культурних послуг в Україні за період 2019-2021 рр. вказує на їх скорочення з 401,66 млрд грн до 337,7 млрд грн, або на 63,96 млрд грн. Найбільшу частку у цій групі займають видатки на освіту – 73,7%, соціальний захист і соціальне забезпечення – 8,39%, охорону здоров'я – 9,8%. Найменша частка припадає на духовний і фізичний розвиток – 8,11%. За такими групами видатків місцевих бюджетів як охорона здоров'я та соціальний захист і соціальне забезпечення відмічається скорочення обсягів фінансування за рахунок коштів місцевих бюджетів, що пояснюється законодавчими змінами механізму перерахунку коштів, як здебільшого здійснюються за рахунок коштів державного бюджету. Так, динаміка видатків місцевих бюджетів на охорону здоров'я за даний період скоротилася на 56,71 млрд грн і становила у 2021 році 33,11 млрд грн. Видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення скоротилися на 75,06 млрд грн і у 2021 році становили лише 28,1 млрд грн проти 2019 року, коли вони займали 1033,16 млрд грн.

Щодо видатків місцевих бюджетів на економічну діяльність та ЖКГ, то слід відмітити, що вони фінансуються у найменшому обсязі та покривають планові витрати лише на 50-70%. Так, обсяг видатків місцевих бюджетів на економічну діяльність за період 2019-2021 рр. характеризується зростанням з 81,85 млрд грн до 112,36 млрд грн, або на 30,51 млрд грн. Питома вага цих видатків у структурі видатків місцевих бюджетів становить 19,73%. Бюджетне фінансування ЖКГ має позитивну тенденцію до зростання фінансових ресурсів на 22,39 млрд грн, їх питома вага у структурі видатків місцевих бюджетів становить 9,97% [2].

Найменшим обсягом фінансування за рахунок коштів місцевих бюджетів характеризується: охорона навколишнього природного середовища – 0,42%, громадський порядок, безпека і судова влада – 0,3%.

Таким чином, дослідження сучасних вітчизняних проблем фінансування соціально-економічних потреб територіальних громад та зарубіжних важелів їх подолання дало змогу виділити наступні шляхи оптимізації фінансової діяльності органів місцевого самоврядування та пропозиції для удосконалення використання бюджетних коштів місцевими органами влади в Україні:

1) розробка критеріїв відбору державних цільових програм та бюджетних програм, які могли б враховувати ступінь відповідності мети програми її суспільним пріоритетам, соціальний ефект від впровадження програм, суттєвий рівень інвестиційного та інноваційного складника у загальному обсязі планових витрат;

2) запровадити методичні підходи до розподілу бюджетних програм на:

а) пріоритетні, які підлягають бюджетному фінансуванню у повному обсязі;
б) доцільні, бюджетне фінансування котрих може бути зменшене через дефіцит бюджетних коштів;

в) неактуальні – програми, які втратили свою значимість внаслідок зміни суспільних пріоритетів [3].

Водночас, упродовж бюджетного періоду потрібно систематично переглядати програми, визначати їх проміжні результати і можливості бюджетного фінансування;

3) враховувати місцеву специфіку при розробці методології визначення нормативів соціальних видатків, а також встановити розмір соціальних стандартів та соціальних гарантій відповідно до дійсних умов економічного середовища країни;

4) розширити доступ місцевому самоврядуванню до ринку внутрішніх та зовнішніх запозичень, чітко окреслити терміни, гарантії і умови повернення місцевих запозичень;

5) посилити інвестиційну складову місцевих бюджетів шляхом розширення переліку доходів бюджету розвитку;

6) проводити кількісну та якісну оцінку виконання місцевого бюджету на всіх стадіях бюджетного процесу.

Ефективність використання бюджетних коштів варто визначати системою показників, яка дає змогу здійснити рейтинговий аналіз між окремими місцевими бюджетами. За допомогою такого аналізу можна зробити порівняння між окремими територіями (зокрема, виявити ті, які, маючи однакові ресурсні можливості, відрізняються за показниками ефективності). Це сприятиме виявленню причин відставання деяких територій та врахуванню їх під час планування розвитку на майбутні періоди;

7) використовувати різноманітні способи залучення громадськості до розроблення пропозицій стосовно покращення виконання місцевих бюджетів.

З метою підвищення ефективності виконання місцевих бюджетів України за видатками слід дотримуватися задекларованих у Бюджетному кодексі України принципів прозорості та публічності. Доцільно зазначити, що однією з основних причин відсутності прозорості і достовірної підзвітності в Україні є відсутність єдиної інформаційної бази та чіткої методології тлумачення результатів виконання бюджету. Слід відзначити, що зміст і форма підзвітності повинні відповідати потребам суспільства, бути зрозумілими. Необхідною умовою ефективного функціонування органів місцевого самоврядування є децентралізація влади, яка дає змогу приймати раціональні бюджетні рішення стосовно формування та використання коштів місцевих бюджетів. Саме від цих рішень залежить надання соціальних послуг задля задоволення інтересів громадян. Бюджетна децентралізація базується на формуванні нової моделі фінансового забезпечення місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин, яка передбачає їх бюджетну автономію і фінансову самостійність.

Варто зазначити, що успішна реалізація згаданих заходів стосовно покращення виконання місцевих бюджетів потребує запозичення зарубіжного досвіду, обговорення наукових поглядів та, безперечно, активної підтримки як на центральному рівні, так і широкими громадськими колами. Вирішення проблем місцевих органів влади сприятиме розширенню економічної самостійності окремих територій України, що є ознакою розбудови демократичної та ринково-орієнтованої держави.

Список використаних джерел:

1. Дем'янюк А. В. Проблеми та перспективи оптимізації видатків місцевих бюджетів України в умовах реформи децентралізації. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 19. С. 986-990.
2. Звіти про виконання Державного і місцевих бюджетів України у період 2019-2021 рр.: URL: <https://mof.gov.ua/uk/current-year-budget-information>
3. Сидор І. П. Моніторинг планування видатків місцевих бюджетів: ключові аспекти удосконалення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. № 21. С. 85-89.